

საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალურ არქივში (შემდეგში სუიცსა), საქართველოს კინო, ფოტო, ფონო დოკუმენტების არქივსა (შემდეგში სკფფდცა) და საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში (შემდეგში სშსსა) დაცულია აჭარის „ფაშისტურ - კონტრრევოლუციური ორგანიზაციული ჯგუფის“ გასამართლების, მათი რეაბილიტაციის, გასამართლებამდე ამ ორგანიზაციის წევრთა ცხოვრების ამსახველი დოკუმენტები.

ისტორიული სასამართლო პროცესი 1937 წლის 24 სექტემბერს საღამოს 7 საათზე დაიწყო. აჭარის ასსრ უზენაესი სასამართლოს სპეციალური საკრებულოს ღია სხდომაზე განიხილავდნენ აჭარის ასსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მიერ აღმოჩენილ და ლიკვიდირებულ „კონტრრევოლუციურ-სააჯანყებო, ჯაშუშურ-ტერორისტული, დივერსიულ - მავნებლური ორგანიზაციის“ მონაწილეთა საქმეს. საბჭოთა მართლმსაჯულების წინაშე წარსდგა 11 „სამშობლოს მოღალატე“: ზეჟერია დურსუნის ძე ლორთქიფანიძე, - დაკავების დროს აჭარის ასსრ-ს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე; ჯემალ მახმუდის ძე ქიქავა - დაკავების დროს აჭარვაჭრობის სამმართველოს უფროსი; გიორგი ერასტის ძე რამიშვილი - დაკავების დროს საქართველოს სსრ მსუბუქი მრეწველობის სახალხო კომისარი; გრიგოლ ერმილეს ძე ლალიძე - დაკავების დროს აჭარის ასსრ-ს ადვოკატთა კოლეგიის წევრი; ილიას ოსმანის ძე მეგრელიძე - დაკავების დროს აჭარის მიწადმოქმედების სახალხო კომისარი; ქაზიმ ხასანის ძე ბასილაძე - დაკავების დროს აჭარის ასსრ-ს სასოფლო სამეურნეო ბანკის მმართველი; ჰასან უსუფის ძე ძნელაძე - დაკავების დროს პარტიის ქობულეთის რაიონული კომიტეტის მდივნის მოადგილე; ხასან ხალიფის ძე ჩალ-ოღლი - დაკავების დროს ბათუმის რაიონის სოფელ ტოპალოგელების კოლმეურნეობის თავმჯდომარე; ოსმან რეჯების ძე რომანიძე - დაკავების დროს ქობულეთის რაიონის სოფელ წყავროვკის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე; ოსმან თერჯანის ძე ვანიძე - დაკავების დროს ხულოს რაიონის ვანაძეების კოლმეურნეობის თავმჯდომარე და სულეიმან იუსუფის ძე ბეჟანიძე - დაკავების დროს ხულოს რაიონის აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე (სუიცა, ფ. 498, ან.4, საქ. 4973, გვ.25, 26)

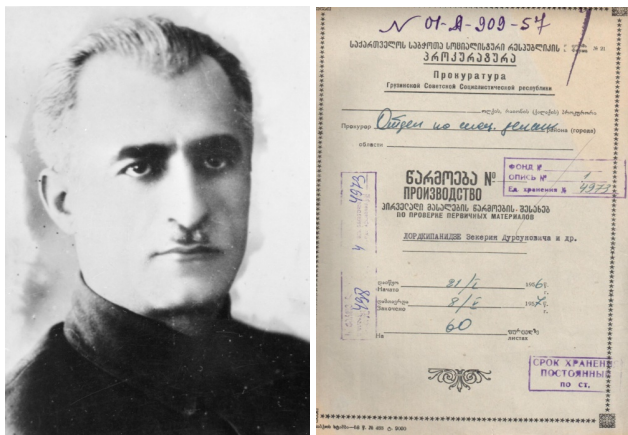

ზექერია ლორთქიფანიძე (www.netgazet.ge)

ბრალდებულთა საქმეს იხილავდა აჭარის ასსრ უზენაესი სასამართლოს სპეციალური საკრებულო შემდეგი შემადგენლობით: თავმჯდომარე: რეჯებ ჯინჭარაძე, საკრებულოს წევრები: იუსუფ კორძაია და ვლადიმერ ჩიტაია; სახელმწიფო ბრალმძებლები: ხასან დუმბაძე და თოფუზ ცეცხლაძე. ბრალდებულებს იცავდნენ კოლეგიის წევრები: კაშია - ლალიძეს და ჩალოღლის; მამალაძე - რომანიძეს; ტურძელაძე - ძნელაძეს და ბეჟანიძეს; ბუბაშვილი - ვანაძეს. ზ. ლორთქიფანიძემ, ჯ. ქიქავამ, ი. მეგრელიძემ, ქ. ბასილაძემ და გ. რამიშვილმა უარი განაცხადეს დაცვაზე.

1937 წლის 24-28 სექტემბრს საქართველოს სსრ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისა და საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს ორგანო - გაზეთი „კომუნისტი“ ყოველდღიურად აშუქებდა (ბათუმში წითელი არმიისა და ფლოტის სახლში) აჭარის ასსრ უზენაესი სასამართლოს სპეციალური საკრებულოს ღია სხდომას. მისი დაწყებისთანავე ცენტრალური გაზეთების ფურცლებზე გაჩნდა „ხალხის მტრებზე“ განაწყენებული უამრავი ადამიანის საპროტესტო მოთხოვნა. ყველა რაიონში, ყველა ქალაქში ტარდებოდა საპროტესტო მიტინგები, სადაც ჩვეულებრივი მშრომელი ადამიანები „მოითხოვდნენ“ მათ მიმართ გამოყენებინათ უმკაცრესი სასჯელი.

რაში ედებოდათ ბრალი ადამიანებს, რომლებიც წლების განმავლობაში საკუთარ სამშობლოსა და პარტიას ერთგულად ემსახურებოდნენ?

გიორგი ერასტის ძე რამიშვილი საქართველოს სსრ პროკურატურის ს.კ.ფ.ფ.დ.ც.ა. საქმე 4973

გამოძიებამ „გაარკვია“, რომ „კონტრრევოლუციური, ჯაშუშურ-ტერორისტული, დივერსიულ-მავნებლური ორგანიზაცია“ 1933 წელს დაარსდა. 1935 წლიდან კონტრრევოლუციური ორგანიზაცია დაუკავშირდა მემარჯვენე ოპოზიციურ ჯგუფს, რომელსაც ხელმძღვანელობდა გერმანე მგალობლიშვილი და თენგიზ ჟღენტაი. 1935 წელსვე მოხდა მემარჯვენე ოპოზიციური და კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის გაერთიანება, რომელსაც ეწოდა „აჭარის განთავისუფლება“ (სუიცა, ფ. 516, ან 10, ასკ. 4, გვ.116.). ორგანიზაციის მიზანი იყო: საქართველოს ყველა რაიონში საბჭოთა ხელისუფლების ერთიანი ძალით დამხობა; აჭარაში არსებული ყველა კონტრრევოლუციური ჯგუფების გაერთიანება; სახალხო მეურნეობაში ძირგამომთხრელი მუშაობის ჩატარება (სუიცა, ფ. 516, ან 10, საქ, 42, 119.)

მიღებული „დასკვნის“ მიხედვით, ზეპერია ლორთქიფანიძე, რომელიც „ხელმძღვანელობდა“ აჭარის კონტრრევოლუციურ ორგანიზაციას, „ანარმოებდა ანტისაბჭოთა, ძირგამომთხრელ, ჯაშუშურ, მავნებლურ მუშაობას, კონტრრევოლუციონერ ტროცკისტებთან, მენშევიკებთან და ფაშისტებთან“. მის ორგანიზაციას კავშირი ჰქონდა ბუდუ მდივანთან, შალვა მათიკაშვილთან, თენგიზ ჟღენტან, მალაქია ტოროშელიძესთან,

ოსიკო ბარათაშვილთან, ასევე, ნაციონალურ-ფაშისტური ორგანიზაციის „ნარმომადგენლებთან“: მიხეილ ჯავახიშვილთან, სანდრო შანშიაშვილთან, გიორგი ლეონიძესა და ნიკოლოზ ლორთქიფანიძესთან. ისინი უკავშირდებოდნენ აჭარიდან გაძევებულ და ემიგრაციაში მყოფ ბეგებს, ალაღარებს, მოლებს და კულაკებს. ორგანიზაცია მიზნად ისახავდა საბჭოთა ხელისუფლების დამხობას, სსრკ-ს შემადგენლობიდან აჭარის ჩამოშორებას და კაპიტალისტური წესწყობილების აღდგენას, საბჭოთა კავშირზე კაპიტალისტური ქვეყნების თავდასხმის შემთხვევაში პარტიისა და ხელისუფლების მიმართ ტერორის გამოყენებით ხელისუფლების დამხობას (გაზ. „კომუნისტი“, 25.09.1937, 220, გვ, 2).

ორგანიზაციას ბრალად ედებოდა საკოლმეურნეო მშენებლობაში პარტიის პოლიტიკის დამახინჯება, სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა კულტურისა და მეცხოველეობის განვითარების შეფერხება და განადგურება.

1937 წლის ზაფხულში მოხდა ყველა ექვმიტანილი პირის დაკავება, რამდენიმე თვის ტანჯვა-წამების შემდეგ, იძულების წესით, ყველა მათგანმა „ალიარა“ გამოგონილი „დანაშაული“. „მე ვანარმოებდი მავნებლობას აჭარის სოფლის მეურნეობაში.... ციტრუსოვანი კულტურებისა და ჩაის დარგში, ხოლო თამბაქოს და მეცხოველეობის დარგში ჩემს მიერ კონტრევოლუციურ ორგანიზაციაში ჩაბმული სხვა წევრები...“ (გაზ. „კომუნისტი“, 25. 09. 1937 წელი, 220, გვ, 2). ასეთ „ალიარებით ჩვენებებს“ იძლეოდნენ ბრალდებულები.

თამბაქოს კულტურის დარგში მავნებლობა მიმართული იყო აჭარის სოფლის მეურნეობიდან თამბაქოს კულტურის განდევნისაკენ, ხდებოდა დაგვიანებული შეტეხვა, ამ კულტურისთვის უვარგისი მიწების გამოყოფა, რაც მოსავალს ხარისხს უკარგავდა.

მეცხოველეობის დარგში მავნებლობა მიმართული იყო პირუტყვის სულადობის შემცირებისაკენ, კოლმეურნეობიდან გაჰყავდათ მუშა საქონელი, სარძევე ფერმებს სპეციალურად აზიანებდნენ და ანგრევდნენ, საჯიშე პირუტყვის სულადობის ზრდას ხელს უშლიდნენ.

ძირგამომთხრელი მუშაობა მიმდინარეობდა სოფლად კოლექტიური მეურნეობების და არტელების დაშლისათვის. „დარ-

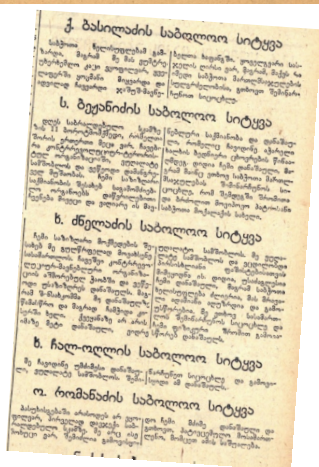
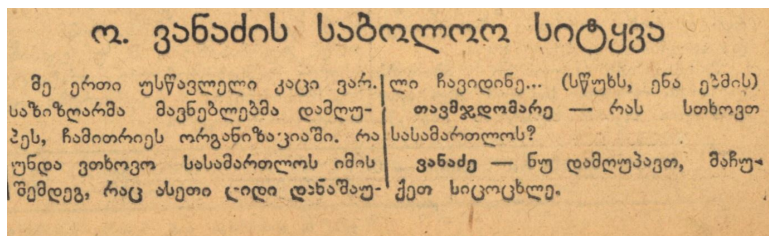
ლვევები იყო“ საერთო შრომით დამუშავებული ამხანაგობების („ტოზების“) სასოფლო სამეურნეო არტელის წესზე გადაყვანაში.

კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის მიზანი იყო მშრომელ გლეხობაში გამოეწვიათ უკმაყოფილება, აბუჩად იგდებდნენ გლეხებს, ფეხქვეშ თელავდნენ მათ კანონიერ უფლებებს, გადაჭარბებულად ბეგრავდნენ გადასახადებით, შრომით ბეგარით ართმევდნენ სარწყავი წყლებით და ადგილობრივი მნიშვნელობის ტყეებით სარგებლობის საშუალებას. ასევე იდევნებოდნენ საუკეთესო კოლმეურნეები, დამკვრელები. ორგანიზაციის წევრების საშუალებით ვრცელდებოდა პროვოკაციული ხმები ომის მოახლოებისა და ინტერვენტების მოსალოდნელი შემოსევის შესახებ. ზემოთ ჩამოთვლილი ბრალეულობის გარდა, ზ. ლორთქიფანიძეს, ჯ. ქიქავას, გ. რამიშვილს, მეგრელიძეს ბრალად ედებოდათ 1934 -1937 წლებში საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ტერორისტულ აქტებში მონაწილეობა, კერძოდ 1934 წელს სერგეი კიროვის ვერაგულ მკვლელობაში. საბრალდებო დასკვნის წაკითხვამდე დაიკითხა 17 ადამიანი.

1937 წლის 28 სექტემბერს ღამის 12 საათზე განახლდა აჭარის უზენაესი სასამართლოს სპეციალური საკრებულოს სხდომა. აჭარის ასსრ პროკურორმა ი. კაპანაძემ მოითხოვა თერთმეტივე ბრალდებულის დახვრეტა: „ვცნობ რა დამტკიცებულად საბრალდებო დასკვნით ამ ცოფიანი ხროვის მიმართ წარდგენილ ბრალდებას - სამშობლოს ღალატისა, შეიარაღებული აჯანყების მომზადების, ჯაშუშობის, მავნებლობისა და დივერსიულ და ტერორისტულ აქტების მომზადებაში - მოვითხოვ თერთმეტსავე ბრალდებულს შეეფარდოს სასჯელის უმაღლესი ზომა - დახვრეტა (გაზეთი „კომუნისტი“ 30.09.1937 წ.)

სასამართლოს თავმჯდომარემ რეჯებ ჯინჭარაძემ წაიკითხა განაჩენი, რომელიც 1 საათი და 15 წუთი გრძელდებოდა: ზეპერია ლორთქიფანიძეს, ჯემალ ქიქავას, გიორგი რამიშვილს, ილიას მეგრელიძეს, გრიგოლ ლალიძეს, ქიაზიმ ბასილაძეს, სულეიმან ბეჟანიძეს, ოსმან რომანიძეს, რომელთაც „უღალატეს სამშობლოს, ჩაიდინეს დანაშაული სისხლის სამართლის კოდექსის 58 1ა, 58-2, 58-6, 58-8, 58-9, 58-11 მუხლებით“, მიესაჯათ სასჯელის უმაღლესი ზომა დახვრეტა და ქონების კონფისკაცია

(გაზ. „კომუნისტი“, 30.09.1937 წელი 224, გვ.3).

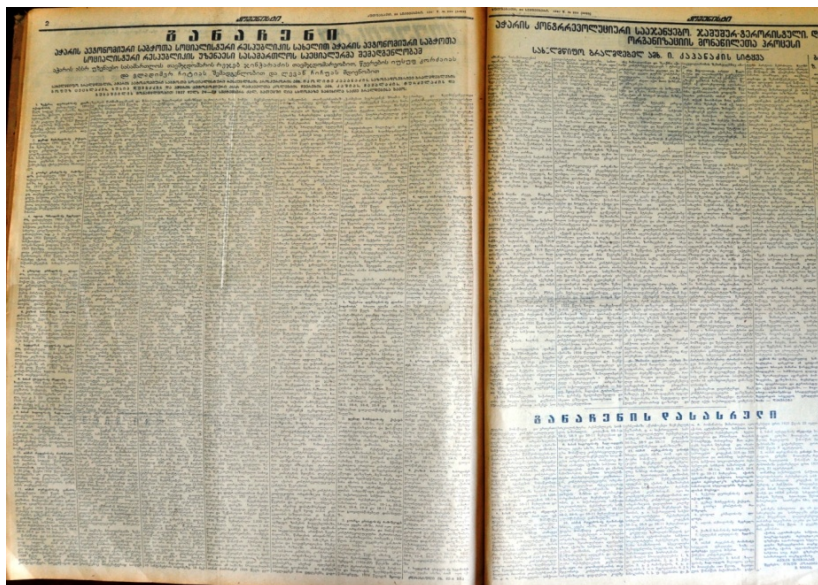
ბრალდებულთა საბოლოო სიტყვები (გაზეთი „კომუნისტი“ 30.09.1937 წ.)

ჰასან ძნელაძეს, ჰასან ჩალ-ოღლის - რომელთაც „უღალატეს სამშობლოს, ჩაიდინეს დანაშაული სისხლის სამართლის კოდექსის 58-2, 58-9, 58-11 მუხლებით“ მიესაჯათ ათ-ათი წლით თავისუფლების აღკვეთა (გაზ. „კომუნისტი“, 30.09.1937 წელი 224, გვ.3).

ოსმან ვანაძეს, რომელმაც „უღალატა სამშობლოს, ჩაიდინა დანაშაული სისხლის სამართლის კოდექსის 58-2, 58-9, 58-11 მუხლებით“, მიესაჯა რვა წლით თავისუფლების აღკვეთა (გაზ. „კომუნისტი“, 30.09.1937 წელი 224, გვ.3).

ყველას მიეცა საბოლოო სიტყვის თქმის უფლება. ადამიანებს, რომლებიც უდანაშაულოდ გასამართლდნენ, სიცოცხლე

სწეუროდათ. ბრალდებულებში ყველაზე უფროსი ასაკით 45 წლის იყო. მათ სიცოცხლე ითხოვეს.... განაჩენი კი სექტემბრის თვეში სისრულეში მოიყვანეს.

გაზეთი „კომუნისტი“, 26.09.1937 წელი 220, გვ.2

არ დაინდეს მათი ოჯახის წევრებიც, ათი წლით გადაასახლეს ზ. ლორთქიფანიძის მეუღლე - ესმა ლორთქიფანიძე.

ისინი, ვინც ასე სასტიკად დაისაჯნენ, წლების განმავლობაში სოციალიზმისა და საკუთარი სამშობლოს ერთგული ადამიანები იყვნენ. მათ პატიოსანი და ერთგული შრომისთვის აჯილდოვებდნენ: ზეკერია ლორთქიფანიძე 1936 წელს დაჯილდოვებული იყო ლენინის ორდენით, ესწრებოდა (დელეგატი) 1937 წ. მაისში თბილისში ჩატარებულ საქართველოს ცაკის მეათე მოწვევის ყრილობას, დელეგატის მანდატი (1535002), (სშსსა, ფ.14, ან. 4, საქ. 27, გვ. 354.). 1937 წლის მაისში პარტიის ბიუროს გადაწყვეტილებით ბათუმში ტელმანის ქუჩაზე მშენებარე სახლში ჯ. ქიქავას, ს. ბეჟანიძეს და ხასან ძნელაძეს ბინები გამოუყვეს (სშსსა, ფ.14, ან 11, საქ. 2011, გვ. 270.).

1937 წლის ივლისში დაჭერისთანავე, როგორც „ხალხის მტრები“ სამსახურიდან გათავისუფლდნენ და პარტიის წევრობიდან გაირიცხა თერთმეტივე ადამიანი (სშსსა, ფ. 14, ან. 11საქ. 211.). 1937 წლის 29, 30 სექტემბრის ცენტრალური ორგანოს ბეჭდვითი გამოცემები სავსე იყო მშრომელი ხალხისა და, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ქვეყნის ინტელიგენციის დიდი ნაწილის აღფრთოვანებული წერილებით.

წლების შემდეგ, 1957 წელს უდანაშაულოდ დახვრეტილთა და გასამართლებულთა რეაბილიტაციისათვის საქართველოს უმაღლეს სასამართლოში დაიწყო ხელახალი სასამართლო პროცესი. საქმის დამატებით შემოწმებით დადგინდა, რომ მსჯავრდებულთა - ზ. ლორთქიფანიძის და გ. რამიშვილის დაპატიმრება და გასამართლება ბერიასა და მისი თანამოაზრეების: გოგლიძის, ქობულოვის, ჯიჯოლიას, კუგელიას მითითებით და მონაწილეობით მოხდა, მათი

გასამართლება პირადად ბერიას მითითებით იყო დაგეგმილი.

დაპატიმრებულებმა საშინელი წამების შედეგად „აღიარეს“, რომ ჩაიდინეს სახელმწიფოს წინაშე მძიმე დანაშაული (სუიცსა, ფ. 516, ან 10, საქ, 42, 119.). დამატებითი დაკითხვისას დადგინდა, რომ როგორც მსჯავრდებულებს, ასევე მოწმეებს, სასამართლო სხდომის დაწყების წინ პირადად გოგლიძე, ქობულოვი, ჯიჯოლია, აჭარის ასსრ ყოფილი პროკურორი კაპანაძე, სასამართლოს თავმჯდომარე ჯინჭარაძე განსასჯელებს არწმუნებდნენ, რომ მათი აღიარება სასამართლოს წინაშე აუცილებელია პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების ძლიერებისთვის (სუიცსა, ფ. 516, ან 10, საქ, 42, 121).

სასამართლოს მიმდინარეობის დროს შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელმაც შეისწავლა 1934-1937 წლებში აჭარის ასსრ სოფლის მეურნეობასა და მესაქონლეობაში დაშვებული შეცდომების სისწორე და აღმოჩნდა, რომ ყველა „მავენებლობა“, რომელიც მსჯავრდებულებს აღიარებინეს, საფუძველს მოკლებული იყო, მსგავსი არაფერი ხდებოდა. გარდა ამისა, აღმოჩნდა, რომ არასწორად არის ჩანერილი მოწმეთა ჩვენებები, საქმეზე განაჩენი შედგენილია შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატში, სასამართლოს თავმჯდომარემ კი გადაწერა და შემდეგ გამოაქვეყნა.

Չֆահե յ շէ հյսիսօր
Գրեցի իմ հոգեւ իւր. պիտի
Գրեցի իմ շնորհ իւր
Եւ իմ հոգեւ իւր

[illegible][illegible]

განცხადებულია:
7 აპრილი 1956 წელი

Երևանի մարզի Երևանի շրջանի
 Երևանի մարզի Երևանի շրջանի
 Երևանի մարզի Երևանի շրջանի

ესმა ლორთქიფანიძის წერილი საქართველოს
სსრ პროკურორისადმი. ფ. 498, ან 4 საქ. 4973გვ. 5, 5ა.

დადგინდა, რომ აღნიშნულ საქმეზე ყველა პირი გასამართლებული იყო მათი უდანაშაულობის მტკიცებულების გარეშე. 1957 წლის 28 მაისს აჭარის ასსრ უზენაესი სასამართლოს 1937 წლის 24 -28 სექტემბრის განაჩენი ბათილად იქნა ცნობილი, დანაშაულში მათი მონაწილეობის მტკიცებულების არ არსებობის გამო.

Приговор Верховного Суда Аджарской АССР от 24-25 сентября 1937 года в отношении ЛОРДКИПАНИДЗЕ Зекерия Дурновича, КИКАВА Дз. м. Махмудовича, РАМИШВИЛИ Георгия Иосифовича, МЕГРЕЛИДЗЕ Ильяса Исмаиловича, ЛАЧИДЗЕ Григория Ермодаевича, БАСИЛАДЗЕ Клыма Хасановича, БЕКАНИДЗЕ Степана Юсубовича, ДЗЕНЕЛАДЗЕ Хасана Юсубовича, ЧАЛОГЛИ Ивана Халифовича, РОМАНАДЗЕ Османа Реджебовича и ВАНАДЗЕ Манана Терджановича - отменить и дело о них прекратить ввиду отсутствия в их действиях состава преступления. -

ЗАМ. ПРОКУРОРА ГРУЗИНСКОЙ ССР
СТАРШИЙ СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ:-

В. И. ГИГУРИ
(А. ГИГУРИ)

13" апрель 1957 года
гор. Тбилиси.-

საქართველოს სსრ პროკურატურის გადანაცვეტილება განაჩენის შეწყვეტის შესახებ.

ფ. 498, ან. 4 საქ. 4973 გვ. 29.

„მე უდანაშაულო ვარ! ქართველი ხალხისა და ჩემი სამშობლოს წინაშე არავითარი დანაშაული არ მიმიძღვის, მაგრამ რადგან ზვარაკია საჭირო, მზად ვარ საქართველოს თავი შევწირო, თქვენ მე მომსპობთ, მაგრამ იმას ვერასოდეს ვერ წაშლით, რაც დავტოვე. საქართველოს მიწა-წყალზე ისეთი მუხა დავრგე, რომლის ფესვებს ვერასოდეს აღმოფხვრით“- ეს სიტყვები მიხეილ ჯავახიშვილმა 1937 წელს, განაჩენის გამოტანის შემდეგ წარმოთქვა, რითაც საბჭოთა რეპრესიებს შეწირულ ქართველი ადამიანების სათქმელიც თქვა.

გამოყენებული წყაროები:

სუიცსა, ფ. 516, ან. 10, საქ. 42
სუიცსა, ფ. 498, ან 4, საქ 5110
სუიცსა, ფ. 498, ან 4, საქ 4973
სუიცსა, ფ. 498, ან. 4, საქ. 5110
სკფფდსა, ფოტო 1-41863
სშსსა, ფ. 14, ან. 4, საქ. 281
სშსსა, ფ. 14, ან. 11, საქ. 95
სშსსა, ფ. 14, ან. 10, საქ. 14
სშსსა, ფ. 16, ან. 18 საქ, 28, 29
სშსსა, ფ. 16, ან. 2, საქ. 6
გაზეთი „კომუნისტი“- 1937 წელი 220-225.

Tinatin Jabadari

The Government of Ajara and Repressions in 1937

Summary

In 1937 in September the most part of the government of Ajara was made executed by the mass repression. On the 24 -28 th of September in 1937 in Batumi was hold their low-court. In 1957 year they war justified. The issue was done in state archives of Georgia by defended material.

**საქართველო-უკრაინის ურთიერთობები
ოქტომბრის არაქვიდან შემოტანილი ღოკუმენტების
ასლების მიხედვით**

საქართველო-უკრაინელთა კულტურულ-ისტორიულ თუ სამხედრო-პოლიტიკურ ურთიერთობებს ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ის სათავეს იღებს ადრეული დროიდან, როცა იქმნებოდა უკვდავი ნაწარმოებები - „ვეფხისტყაოსანი“ და კიევერი „Слова о полку Игореве“ (ასს ცსა, ფ. 59, ან.1 ს. 97, ფ.). განვითარებული ფეოდალური ურთიერთობების ხანაში საქართველოს და კიევის რუსეთს შორის ჩამოყალიბდა გარკვეული ურთიერთობა. კიევის დიდი თავადი იზიასლავი, ვლადიმერ მონამახას შვილიშვილი, 1154 წ. დაქორწინდა საქართველოს მეფის დემეტრე I ქალიშვილზე (ასს ცსა, ფ. 59, ან.1 ს. 97, ფ.?)

რელიგიურმა ერთობამ ხელი შეუწყო იდეოლოგიური ინტერესების ერთობასაც. მონგოლთა დაპყრობებმა ერთობ შეასუსტეს ეს ურთიერთობები, თუმცა შემდგომ პერიოდში კვლავ გაგრძელდა ურთიერთხელსაყრელი თანამშრომლობა სხვადასხვა სფეროში, რაც განსაკუთრებით გამოიკვეთა მე-17 საუკუნის დასაწყისიდან (პაიჭაძე გ., 1971: 99).

XVI-XVII საუკუნეები უმძიმესი პერიოდია უკრაინის ისტორიაში. იმ დროს უკრაინელებს უხდებოდათ ბრძოლები როგორც პოლონელი პანების, ისე ოსმალების წინააღმდეგაც. ოსმალეთი საერთო მტერი იყო უკრაინისა და საქართველოსათვის. საქართველოს ხელისუფალნი ცდილობდნენ ზაპოროჟიელი კაზაკები გამოეყენებინათ საკუთარი პოლიტიკური და სამხედრო ინტერესებისათვის.

მე-17 ს. მოგზაურთა ცნობით ოსმალეთის წინააღმდეგ ლაშქრობიდან დაბრუნებული კაზაკები უამინდობის, თურქებისაგან დევნის, დასვენების აუცილებლობის თუ სხვა მიზეზების გამო ჩერდებოდნენ გურიისა და სამეგრელოს ხელსაყრელ მისადგომებთან (თ. ტივაძე, 1971:64). დასავლეთ საქართველო, როგორც ოსმალეთის ვასალური ქვეყანა კაზაკებს აშკარად ვერ დაეხმარებოდა, თუმცა მოსახლეობა ყოველთვის ეხმარებოდა

მათ. ე. ჩელების ცნობით, როცა კაზაკებმა 1646-1647 წწ. აიღეს გონიო, ადგილობრივნი ეხმარებოდნენ კაზაკებს (თ. ტივაძე, 1971: 65).

ქართულ-უკრაინულმა ურთიერთობებმა ახალი შინაარსი შეიძინა ვახტანგ მეექვსის პოლიტიკური ემიგრაციის შემდეგ. იგი უპირატესად კულტურულ ხასიათს ატარებდა. ბევრმა ქართველმა თავისი ბედი უკრაინას დაუკავშირა. ომ ორი ხალხის კულტურათა დამაკავშირებელ ხიდად იქცა დავით გურამიშვილის პოეტური შემოქმედება. დავით გურამიშვილის უკრაინულ პერიოდზე მასალები დაცულია აჭარის საარქივო სამმართველოში, კერძოდ ამირან შერვაშიძის პირად ფონდში (ასსცსა, ფ.59, ან.1, ს. 97).

მე - 19 საუკუნიდან ეს ურთიერთობები კიდევ უფრო გაღრმავდა. კავკასია, რომელსაც ალექსანდრე პირველმა „თბილი ციმბირი“ უწოდა იმპერიისათვის მიუღებელი ელემენტების გადასახლების ადგილად იქცა (ნ. შალუტაშვილი, 1971:73). აღნიშნულის დასტურად დეკაბრისტების მაგალითიც კმარა (პეტრე კოტილიარევსკი, ბ. კანდიბა, დ. პაუშენკო და სხვები. ზოგიერთ მათგანთან ძალიან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ალექსანდრე ჭავჭავაძეს და გრიგოლ ორბელიანს (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77).

უკრაინელებთან დაკავშირებული იყო ნ. ბარათაშვილიც. მასთან ერთად მსახურობდა ი. ივჩენკო. ბარათაშვილი ხვდებოდა მალესკოს, ფ. გავრილენკოს, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ბარათაშვილის მეგობრის ლევან მელიქიშვილის და ეკატერინე (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77). არაერთი უკრაინელი იყრიდა თავს ალ. ჭავჭავაძის სახლში გამართულ ლიტერატურულ შეხვედრებზე.

საქართველო-უკრაინის კულტურულ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ტარას შევჩენკომ. იგი ორივე ხალხს მოუწოდებდა ერთობლივად ებრძოლათ ცარიზმის კოლონიური ინტერესების წინააღმდეგ, ტარას შევჩენკოსა და აკაკი წერეთლის ურთიერთობის შესახებ საყოველთაოდ არის ცნობილი ამიტომ მათ შესახებ აქ საუბარს აღარ გავაგრძელებთ.

საქართველო-უკრაინის ურთიერთობის შესახებ საუბარი შორს წაგვიყვანდა, ამ ურთიერთობების შესახებ უამრავი მასალებია დაცული როგორც უკრაინის ასევე საქართველოს არქი-

ვებში და წიგნსაცავებში. ამჯერად თქვენს ყურადღებას შევაჩერებთ ოდესის არქივიდან საქართველოს შესახებ შემოტანილ დოკუმენტებს. გასული წლის ნოემბერში საარქივო სამმართველოში შემოტანილ იქნა ოდესის სახელმწიფო არქივიდან მეტად საინტერესო დოკუმენტები, რომელიც შეეხება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ დოკუმენტების შემოტანა განხორციელდა იმ მემორანდუმის საფუძველზე, რომელიც გაფორმდა 2010 წლის დეკემბერში.

შესაბამისად ამ დოკუმენტები შედგება 6 საქმეთა ერთეულისგან. ფონდს მიენიჭა ნომერი ი-88.

დოკუმენტების ერთი ნაწილი ეხება ფოთი-ბათუმის სარკინიგზო მაგისტარლზე შესრულებული სამუშაოს შესახებ ინფორმაციას. საქმეში წარმოდგენილია მასალები რომელიც შეეხება კავკასიის რკინიგზის ტექნიკური სამმართველოს მიერ გაცემულ მოწმობებს, ამ სფეროში დასაქმებული პირების დახასიათებებს და სხვა საკითხებს. ერთ-ერთი დოკუმენტი ეხება შუამდგომლობას ლუკა ხუჭუასათვის სავაჭრო ფლოტის ხომალდების მართვის მოწმობის გაცემის თაობაზე. საუბარი არის ინჟინერ ედ გარისის დამსახურებაზე აღნიშნული სამუშაოების შესრულების დროს, ასევე მისი და საგზაო ტექნიკოსის პეტუხოვის მიმოწერები.

დოკუმენტების მეორე ნაწილი ეხება რკინიგზისა და სარკინიგზო სადგურების მატერიალურ ტექნიკური აღჭურვილობის საკითხებს, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია კავკასიის სარკინიგზო სადგურებზე სიგნალიზაციის დამონტაჟების საკითხებთან დაკავშირებით. აქვე ვხვდებით მიმონერებს ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროსთან. საქმეშია ასევე მომსახურე პერსონალის სია.

ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში სხვა ბევრი საინტერესო ინფორმაციაა წარმოდგენილი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ოდესაში მყოფი ქართველების საზოგადოება „საქართველო“-ს საქმიანობა. საქმეში წარმოდგენილია ამ ორგანიზაციის წესდება. რომელშიც ნათლად იკვეთება ამ ორგანიზაციის მიზნები და სამოქმედო პროგრამა.

პროგრამა საზოგადოებისა და მათი ოჯახის წევრებისათვის თავისუფალი დროის რაციონალურად გამოყენების მიზნით

ითვალისწინებდა ისეთი ღონისძიებების ორგანიზებას, როგორიც იყო: საცეკვაო საღამოები, ლიტერატურულ-საოპერო ღონისძიებები, საბავშვო სპექტაკლები, კონცერტები, თამაშები, ექსკურსიები და სხვა. ღონისძიებების დროს დაუშვებელი იყო ბანქოს თამაში და ალკოჰოლური სასმელების მიღება. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ პროგრამა ითვალისწინებდა ღონისძიებაში მონაწილე პოლიციელისათვის ცალკე ადგილის გამოყოფას.

საზოგადოებას გააჩნდა საკუთარი შენობა, რომელიც ღია იყო დილის 10 საათიდან ღამის 1 საათამდე, ხოლო საცეკვაო თუ საკონცერტო საღამოები დილამდეც გრძელდებოდა.

საზოგადოებას „საქართველოს“ როგორც ერთ ერთი სერიოზული ორგანიზაციის ხასიათზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ იგი აერთიანებდა მხოლოდ დამსახურებულ პირებს, განურჩევლად სქესისა და რელიგიური მრწამსისა.

საზოგადოების წევრად გახდომა შესაძლებელი იყო მინიმუმ 2 ადამიანის წერილობითი რეკომენდაციის საფუძველზე. განსაზღვრული იყო ორგანიზაციის საწევრო გადასახადის ოდენობაც (გაწევრიანების 5 რუბლის, ხოლო წლიური საწევრო შენატანი 3 რუბლის ოდენობით). ის პირი, ვინც ერთდროულად გადაიხდიდა 100 რუბლს, ის თავისუფლდებოდა ყოველწლიური გადასახადისაგან და ითვლებოდა საზოგადოების მუდმივ წევრად. გაწევრიანებისათვის წინასწარ გადახდილი თანხა ორგანიზაციაში მიღებაზე უარის თქმის შემთხვევაში უკან უბრუნდებოდა შესაბამის პიროვნებას.

საზოგადოების წევრს ეძლეოდა წესდების ბეჭედდასმული ეგზემპლარი და ნომინალური წლიური ბილეთი.

საზოგადოების თანხები შედგებოდა: ერთიანი საწევრო გადასახადებისაგან, შემოწირულობებისაგან, მუსიკალურ - გასართობი წარმოდგენების, ასევე პიკნიკების, ექსკურსიების და სხვა ღონისძიებების დროს შემოსული თანხისაგან.

საზოგადოების უმაღლესი ორგანო იყო საერთო კრება, რომელიც შედგებოდა საზოგადოების დამფუძნებლებისა და მოწვეული წევრებისაგან.

კრება ირჩევდა საპატიო წევრებს, საბჭოს წევრებსა და სარევიზიო კომისიის წევრებს, ამონმებდა და ამტკიცებდა საბ-

ჭოს ხარჯთაღრიცხვისა და შესაბამის ანგარიშს, ორგანიზაციის ბიუჯეტს და ა.შ.

საზოგადოებას გააჩნდა თავისი ბლანკი და ბეჭედი, რომელზეც ამოტვიფრული იყო „ქართული საზოგადოება „საქართველო“ - „საქართველო“ ოდესაში“.

წარმოდგენილ დოკუმენტში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საზოგადოებას „საქართველო“-ს დამფუძნებელთა შესახებ ინფორმაციები. მათ შორის დასახელებული არიან: პეტრე გიორგის ძე მელიქოვი, ევსევია ილარიონის ძე უშვერიძე, მიხეილ ნიკოლაის ძე ჯულელი, იოველია გრიგორის ძე ქუთათელაძე, იასონ პავლეს ძე მოსემვილი, სიმონ ლუკას ძე ავალიანი.

სამწუხაროდ, ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში აღნიშნული პიროვნებების შესახებ სხვა ინფორმაცია არ მოიპოვება, მაგრამ ზემოთ განხილული წესდება ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ოდესის ქართული დიასპორის აქტიურ საზოგადოებრივ - კულტურულ საქმიანობის შესახებ, ქართველთა ერთიანობისა და ქართულ-უკრაინული ურთიერთობის განმტკიცების თვალსაზრისით.

Nato Kikava

Georgia-Ukraine relationships to the documents imported from Odessa Archives

Summary

In November 2013 in Archives Administration, from State Archives of Odessa (Ukraine) were imported very interesting documents connected to South-West Georgia. presented article is an attempt to review these documents. it is typical that import of these documents were maed om the basis of memorandum, which was signed in December 2010.

**ბადრი გოგუაძე
რევაზ უზუნაძე
თამაზ ფუტყარაძე**

**დიდი ბრიტანეთის სამხედრო ნაწილები
ბათუმის ოლქში
(1918-1920წ.წ.)**

პირველ მსოფლიო ომში გერმანია-თურქეთის ბლოკის დამარცხების შემდეგ, მუდროსის ზავის (1918 წ. 30.10.) თანახმად ბათუმი და ბათუმის ოლქი დაიკავეს დიდი ბრიტანეთის ჯარებმა. 1918 წ. 3 დეკემბერს ბათუმის ნავსადგურში შემოვიდა ინგლისის კრეისერი „ლივერპული“ ორი ნაღმოსანის თანხლებით. დეკემბრის მეორე ნახევარში დამატებით შემოვიდა 10 სამხედრო გემი 15 ათას კაციანი საექსპედიციო კორპუსით. ბათუმის ოლქში დამყარდა ბრიტანეთის საოკუპაციო რეჟიმი. სამხედრო გუბერნატორად დაინიშნა გენერალი კუკ-კოლისი.

მსოფლიო ომში ანტანტის გამარჯვების შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იმედოვნებდა, რომ ბრიტანეთის ხელშეწყობით დაიბრუნებდა ოსმალეების მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებს. მაგრამ იმედი ფუჭი აღმოჩნდა. ბრიტანეთს აღნიშნული პრობლემისადმი ჰქონდა იმპერიული მიდგომა. ჯერ ერთი ინგლისის ხელისუფლება ოკუპირებული რეგიონის მიმართ „ანგარიშს უწევდა რუსეთის პრეტენზიებს“ (მ.სიორიძე). ასევე, ცდილობდა ანტიქართულ ძალებზე დაყრდნობით პოზიციების განმტკიცებას საქართველოში – უპირველესად გავლენის შენარჩუნებას სტრატეგიულად მნიშვნელოვან საპორტო ქალაქ ბათუმზე და ოლქზე.

საოკუპაციო ხელისუფლებამ 1918 წ. 30 დეკემბერს სამოქალაქო მმართველობა რეგიონში გადასცა „რუსული ნაციონალური საბჭოს“ მიერ დაკომპლექტებულ „ბათუმის ოლქის მმართველ საბჭოს“ (თავმჯდომარე პ. მასლოვი). საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა დაევალა 500 კაციან „რუსულ პოლიციას“. მათგან 150 რაზმელი ბათუმში იდგა, 350 კი ოლქის სხვადასხვა უბანში. ოლქის ტერიტორიაზე წესრიგის დაცვაში ჩართული იყო აგრეთვე ინგლისის სამხედრო პოლიცია. უბნის უფ-

როსებად „მმართველმა საბჭომ“ შეარჩია მონარქისტი ოფიცრები, რომლებიც ადგილებზე ჩავიდნენ ინგლისელ ჯარისკაცთა თანხლებით. სადგურ ნატანებთან დაწესდა საზღვარი. აქ აღიმართა რუსული დროშა და დააყენეს შეიარაღებული დაცვა. ასეთმა ქმედებამ აღაშფოთა მოსახლეობა. ისინი მოითხოვდნენ უბნების მმართველი თეთგვარდიელი ოფიცრების და ინგლისელი რაზმების უკან განევას.

1919 წ. 15 აპრილს საოკუპაციო ხელისუფლებამ დაითხოვა „მმართველი საბჭო“. „საბჭოს“ ფუნქციები გადაეცა ინგლისელ ოფიცერთა ჯგუფს მაიორ ჰარისის მეთაურობით.

კავკასიაში ინგლისის საოკუპაციო ხელისუფლების მხარდაჭერით გაძლიერდა სეპარატისტული მოძრაობა ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში. ამ მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი იყო სერგერ-ბეგ ათაბაგი (ჯაყელი). მათ 1919 წ. იანვარში შექმნეს ე.წ. „ყარსის რეპუბლიკა“. რომლის შემადგენლობაში უნდა გააერთიანებინათ ბათუმის, არტაანის და ყარსის ოლქები, ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრები. როგორც გაზეთი „ერთობა“ წერდა „ინგლისელები ყარსის მუსულმანთა მთავრობას ხელს უწყობდნენ და მათთან კარგ განწყობაში არიან“ (გაზ. „ერთობა“, №32, 1919 წ.).

1919 წ. იანვრის დამლევს, ინგლისელების მხარდაჭერის იმედით, სერგერ-ბეგმა ახალციხის მხარეში წამოიწყო აჯანყება საქართველოს რესპუბლიკასთან შეერთების წინააღმდეგ. მის ლაშქარში იყვნენ ბათუმიდან ჩამოსული თეთგვარდიელები, ინგლისელები. მან ამ ძალებით 11 თებერვალს ახალციხე აიღო.

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად გენერალ გიორგი კვინიტაძის მეთაურობით გამოიყო 20 ათას კაციანი ქართული ჯარი. რომელმაც 7 მარტს გაათავისუფლა ახალციხე. აპრილის პირველ ნახევარში სეპარატისტებისაგან გაათავისუფლა სამხრეთ საქართველო.

1920 წ. თებერვალში ერთა ლიგის მანდატით გამოიკვეთა ბათუმის დამოუკიდებელ ქალქ-სახელმწიფოდ გამოცხადების მცდელობა. ეს ქმედება ქართველმა ხალხმა შეაფასა როგორც საქართველოსაგან ბათუმის ძალისმიერად მოწყვეტის ცდა, რამაც მძლავრი საპროტესტო მოძრაობის აზვირთება გამოიწვია.

1920 წ. 28 ივნისს, მოკავშირეებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას ბათუმის ოლქის და ქალაქ ბათუმის საქართველოსათვის გადაცემის შესახებ.

1920 წ. ივლისის პირველ ნახევარში ინგლისელებმა გაიყვანეს ჯარები ბათუმის ოლქიდან. 5 ივლისს ქართული ჯარები შევიდნენ ბათუმში. ასე დასრულდა ინგლისელთა 18 თვიანი ოკუპაცია ბათუმსა და რეგიონში.

კრებულში წარმოდგენილი ფოტოსურათები გადაღებულია საქართველოში- ინგლისის საექსპედიციო ჯარის პოლკოვნიკ რობერტ **კოტტონ მონეუს** მიერ. წარმოდგენილი ფოტოდოკუმენტები შეიცავენ მრავალმხრივ საინტერესო ინფორმაციას ბათუმის ოლქში ინგლისელთა ოკუპაციის პერიოდის შესახებ. ისინი პირველად ქვეყნდება ჩვენს კრებულში. ფოტო კოლექცია ინახება ბრიტანეთის არმიის ნაციონალური მუზეუმის (ლონდონი) საარქივო ფონდებში.

ბრიტანეთის არმიის გუკრხეზის რაზმი
აჭარის მთიანეთში. 1920 წ.

ბრიტანული გამანადგურებელი
ბათუმში 1920 წ.

ინგლისელი ოფიცრები ბათუმში.
1920 წ.

ქართველი მოხალისე და
ბრიტანელი ჯარისკაცები

ბრიტანული გემები პორტში.

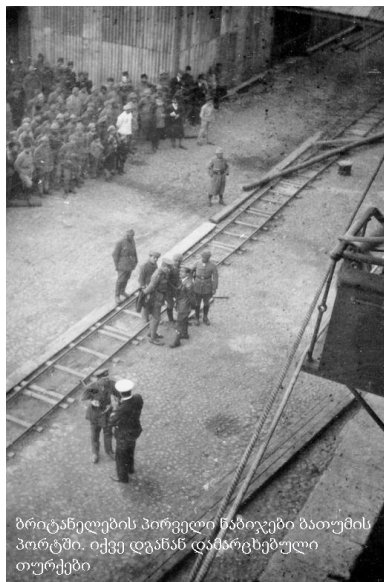
ბათუმელი

ბრიტანელების საავტომობილო რაზმი

ბრიტანეთის არმიის გურჯების ბატალიონი ბათუმის პორტში, 1920 წ.

ინგლისელი ოფიცრები მიდიან ახალციხიდან ბათუმისკენ 1919 წ.

აჭარელი მუსულმანების რაზმი და ინგლისელები სერვერ ბეგის აჯანყების დროს. 1919 თებერვალი (ახალციხე)

არქეოლოგია

*ამირან კახიძე
მალხაზ ნაგერვაძე*

ბრინჯაოს მეტალოგეიის ნაშთები ჭოროხის აუზიდან (ჭარნალის მურმანეთი)

2014 წლის თებერვლის თვეში მარადიდის ქვისსანაყების შეგროვებამ მოგვცა ახალი სტიმულიგვეფიქრა ქართულ, თანაბრად საკაცობრიო არქეოლოგიის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემაზე, რომელიც უკავშირდება ჭოროხის აუზს როგორც უძველეს მეტალოგენურ კერას. ბუნებრივია, ეს დიდი პრობლემა ჯერ კიდევ სანყის სტადიაშია და არსებითად ამოიწურება სამეცნიერო ინფორმაციებით იმის შესახებ, რომ ჭოროხის აუზი და მისი შენაკადები მდიდარი არის სხვადასხვა სახის წიაღისეულის მარაგით. პოლიმეტალებით, განსაკუთრებით კი სპილენძის საბადოებით. მას ემატება ისიც, რომ მეხჩის ციხიდან მოყოლებული ართვინით გაგრძელებული ჭოროხის ქვემო წელზე მოპოვებულია გვიან ბრინჯაო-ადრერკინის ხანის განძები, რომელთა ერთი ნაწილი უკვე შევიდა სამეცნიერო მიმოქცევაში (ქორიძე, 1965; რამიშვილი, 1974; კახიძე, მამულაძე, 2000). სხვასახის სამეცნიერო საველე სამუშაოები ჯერ კიდევ არ განხორციელებულა. სწორედ ამიტომაც გადაწყვიტეთ პირველად სადაზვერვო სამუშაოები გვეწარმოებინა ჭოროხის აუზის ქვემო წელზე ბრინჯაოს ხანის საწარმოო კერების შესწავლის მიზნით.

პირველი საველე არქეოლოგიური სამუშაოები განხორციელდა ჭარნალის მურმანეთში. ორი წლის წინათ აქაურმა მკვიდრმა ოთარ თავართქილაძემ ბათუმის არქეოლოგიურ მუზეუმში ჩამოიტანა შემთხვევით აღმოჩენილი რომაული ქვევრის ნატეხები. ბუნებრივია, დავათვალიერეთ აღმოჩენის ადგილი და მივიღეთ ახალი ინფორმაცია. იქვე ახლოს პატარა ღელეში ქვისგობებისა და დამუშავებული ქვების არსებობის შესახებ. ახალი ობიექტი არანაკლებ საყურადღებო აღმოჩნდა. ზედაპირულად მოჩანდა ქვის გობი, გაშავებული ქვები და საბეგველები. ამ ვიზიტის შემდეგ ო. თავართქილაძის ძმიშვილმა მალხაზ

თავართქილაძემ ამავე ადგილებში შეაგროვა კიდეც ერთი ქვის გობი, სანაყად გამოყენებული მოზრდილი ურო და კვადრის ფორმის დამუშავებული ქვა. მიემატა ორმაგგანყოფილებიანი ქვის გობი ომბოლოდან.

გადაწყდა სოფელ მურმანეთში მცირე მასშტაბის საველე არქეოლოგიური სამუშაოების წარმოება. გასათხრელი ობიექტად შეირჩა პატარა უსახელო ღელის, უფრო სწორად ღარდოს ორივე სანაპირო, სადაც ფენები შექმნილია ფერდობებიდან ათასწლეულების განმავლობაში ჩამორეცხილი ქანებით. აქა-იქ ჩნდებოდა თიხის ჭურჭლის პროფილირებული თუ უსახური ნატეხები, განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ გამოერია წინარეანტიკური ხანის შტამპის დასატანი ქვის ყალიბი. ახალ მონაპოვრებში იყო სამკუთხაგანიკვეთიანი დერგის პირი. რაც განსაკუთრებით საყურადღებოა მოპოვებულია იქნა მრავალგანყოფილებიანი თიხის საკურთხევლის ნატეხი. საკმაოდ ხშირად ჩნდებოდა დამუშავებული ცეცხლისგან გაშავებული ქვები, რომელთა ერთი ნაწილი გადატანილი იქნა გონიო-აფსაროსის მუზეუმში. ბუნებრივია, სადაზვერვო სამუშაოებისას გამოყოფილი სახსრებით კულტურული ფენების ბოლომდე შესწავლა ვერ მოხერხდა, მიუხედავად ამისა ღელის პირში წარმოებული გათხრების მიხედვით, ვფიქრობთ, საინტერესო სურათის აღდგენის შესაძლებლობა უნდა იყოს.

მურმანეთის სახელოსნო წარმოადგენს ლითონის დამუშავების ერთ-ერთ საინტერესო კერას, სადაც საბადოებში მოპოვებული მადნის გამოსადნობად მომზადება ხდებოდა. კერძოდ, ქვის გობისა და სანაყ-საბეგველების გამოყენებით სწარმოებდა ნედლეულის დაფშვნა-დაქუცმაცება ღლობის პროცესის დაჩქარების მიზნით. ლითონის დანაწევრება-დაქუცმაცება უწყვეტი წყლის ნაკადთან ყოფილა დაკავშირებული. ექსპედიციის პროცესში მ. თავართქილაძესთან ერთად დავათვალიერეთ ომბოლოს ორმაგი ქვის გობის აღმოჩენის ადგილიც.

ახალი გათხრების შედეგად *insitu* მდგომარეობაში დაფიქსირდა შემდეგი სახის არტეფაქტები. თხრილის დასაწყისთან გამოჩნდა ოთხკუთხა ფორმის ქვის გობი, საშუალო ზომის. შედარებით მოსწორებულ ზედაპირზე გაუკეთებიათ კონუსისებრი ჩაღრმავება. ხანგრძლივი გამოყენების გამო ფსკერი ამჟამად

გახვრეტილია. გობი გაშავებულია, ემჩნევა ცეცხლის კვალიც. 5მ. მოშორებით დევს ორი მოზრდილი ლოდი, რომელზეც მოედინება თვით ნაკადული. როგორც ჩანს, საგანგებო ჯერის ჩადგმის შემდეგ შეიძლებოდა წყლის ნაკადის მიშვება ქვის გობებში. ადრეაქვე აღმოჩნდა ქვის სანაყი, რომელიც გადატანილ იქნა გონიო-აფსაროსის მუზეუმში. გარდა ამისა, აღმოჩნდა გაშავებული მოზრდილი ქვები და ერთი დიდი ზომის საბეგველი, რომელიც განხვავებულია ადრე ცნობილი სანაყ-საბეგველები-საგან. შემდგომი მონაპოვართა რიცხვს განეკუთვნება ორად გახლეჩილი მოზრდილი საბეგველ-საცეხველის ნაშთები. ესეც საინტერესო მონაპოვართა რიცხვს განეკუთვნება, რომლის მიხედვით ჩანს, რომ ადრე ქვის დამუშავებასთან დაკავშირებული პროფესიონალ ხელოსანთა ცოდნა, ახალი ტექნიკური პროგრესის შემდეგ (მარტინის ლუმელის გამოგონება), დანერგილ იქნა სამეურნეო საქმიანობის სხვა სფეროებში. ამ მონაპოვართ ჩვენ მივყავართ იმ დასკვნამდე, რომ განვითარებული შეასაუკუნეებიდან უნდა იწყებოდეს აჭარის ეთნოგრაფიულ ყოფაში ფართოდ გავრცელებული ე.წ. ქვის საცეხველ-საძეგველების დამზადება. ეთნოგრაფი ნ. კახიძე მიუთითებს, რომ “ქვის საცეხველების გავრცელებას აჭარაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ყველა სოფელს საკუთარი საძეგველ-საცეხველი ჰქონია. ჩამური მთელი სოფლის საკუთრება ყოფილა. მოსახლეობა მარცვლეულს რიგრიგობით ცეხავდა. ისინი ძირითადად მზადდებოდა ერთნაირი წესით. ამისათვის იყენებდნენ წალკატებს, ჩაქურჩებს, რკინის სოლებსა და კეტებს. ჯერ გულს ამოუხვენდნენ და შემდეგ სასურველ ფორმას აძლევდნენ. ქვის დარბილებისა და სამუშაოს გაადვილების მიზნით წინასწარ ჩვეულებრივი ან მარილიანი წყლით გაჟღენთავდნენ. ამ მიზნით ძმარსაც იყენებდნენ. საცეხველებისა და სანაახელების დამზადება მხოლოდ გამოცდილ ქვითხუროებს შეეძლო. საშუალო ზომის საცეხველის გაკეთებას 20-25 დღე სჭირდებოდა. დროის ხანგრძლივობა დამოკიდებული იყო ქვის სახეობაზეც” (კახიძე., 2004:78). პარალელები ამ საძეგველისა თვით მურვანეთში და სიმონეთის მიდამოებში მოვიპოვეთ.

შემდგომში წყლის დინების მიმართულებით მოზრდილ მონაკვეთზე რაიმე სამუშაოები არ გვინარმოებია, ყველგან შეი-

ნიშნება გაშავებული ქვების არსებობა, აქაც ავიღეთ ერთი საბეგველი. საბეგველ-საცეხველიდან 28-30მ-ში კვლავ გამოჩნდა ქვის ლოდები, სწორედ აქ ვანარმოეთ განმენდითი სამუშაოები. 68მ-ის მოშორებით დაფიქსირდა საშუალო ზომის ქვის მორიგი სანაყი.მრგვალი. აქვს კონუსისებური ფორმის სანაყი განყოფილება. ამავე სახელოსნოს უნდა უკავშირდებოდეს რამაზ გოგაძესთან მთლიანად დაცული ნახევარსფერული მოყვანილობის ქვის გობი, რომელიც ქმნის სრულიად ახალ ტიპს. ამით დასრულდა მურვანეთის სახელოსნოს საველე სამუშაოები.

ინფორმაციის მიხედვით ლელის მარცხენა ფერდზე დავიწყეთ გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან სანაგვედ გამოყენებული ორმოს შესწავლა, რომლის ზედა დონე გავსებული იყო ჯართითა და საყოფასცხოვრებო ნარჩენებით.

ორმოს კონტურების შესაბამისად ავაგეთ მორიგი საკონტროლო თხრილი. დონეების შესაბამისად ჩავედით 0,25-0,5-1,1 მ. სიღრმეზე. თხრილის ჩრდილოეთი კედლის ჰუმუსის სისქე 25-30სმ. ამ მონაკვეთზე ყვითელი თიხნარის სისქე - 0,7-0,8 მ-ია. დასავლეთ კედელთან დავღრმავდით 1,4მ-ზე. ჰუმუსის სიმაღლავრე იყო 35 სმ. აღმოსავლეთი კედლის კონტურები ჯერ კიდევ არ არის გამოჩენილი. თანდათანობით შემცირდა ნაგავსაყრელი, მცირე ფართობი შემორჩა მხოლოდ შუანელზე.მივუახლოვდით ჩვენთვის საინტერესო ორმოს უძველეს დონეს. ალაგ-ალაგ განსაკუთრებით აღმოსავლეთ ნაწილში თავი იჩინა ნახშირის ნაშთებმაც, არის თიხამინებიც, რომლებზეც ცეცხლის ზემოქმედების კვალი უნდა შეინიშნებოდეს. ორმოს არსის გაგების მიზნით აუცილებელია გათხრების ბოლომდე მიყვანა.

ჯერჯერობით ძეგლზე განხორციელებულია მცირე მასშტაბის სამუშაოები. ბუნებრივია, არქეოლოგიური მონაპოვრები მოკრძალებულია. არსებითია ისიც, რომ კერამიკის დიდი ნაწილი უსახურია. ზოგიერთი მათგანი ქმნის გარკვეულ პროფილს. ამათ შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია მრავალგანყოფილებიანი საკურთხევლის ნატეხი. ტიპურიყავისფერკეციაანი, ზედაპირი შავადაა შეფერილი.განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ამ სახის საკულტო მრავალგანყოფილებიანი თიხის საკურთხეველ-სამსხვერპლოები დამახასიათებელი ჩანს სამხრეთ დასავლეთ საქართველოსათვის. ყველაზე დიდი რაოდენობით

მრავალგანყოფილებიანი საკურთხევლები აღმოჩენილია ფიჭვნარში. განსაკუთრებით საკულტო ძეგლზე, რომელიც ძვ.წ. II ათასწლეულის ბოლოთი თარიღდება. ბუნებრივია ხშირად ჩნდება ფიჭვნარის ნაქალაქარის თანადროულ კულტურულ ფენებშიაც. ფიჭვნარის მიხედვით კარგად ჩანს, რომ ამათ რაიმე პრაქტიკული გამოყენება არ უნდა ჰქონოდათ. დასტურდება თითოეულ მათგანზე რამდენიმე ოთხი ან მეტი წრიული მოყვანილობის 1,5სმ-ის ჩაღრმავების არსებობა. ერთ-ერთი მათგანის დმ-32 სმ. განყოფილების 15 სმ. ზედაპირი კარგადაა მოსწორებული. შეინიშნება ცეცხლის ხანგრძლივი ნთების კვალი (კახიძე, 1971:57-58). რამოდენიმე ნატეხი აღმოჩენილია ციხისძირში, ბათუმის ციხესა და მახვილაურის ბორცვზე (კახიძე, ხახუტაიშვილი, 1989:3-9) საქართველოს სხვა ნაწილებიდან მსგავსი სამსხვერპლოები უცნობია. ჩვენი მინაპოვარი, ვფიქრობთ, გარკვეულად უნდა უკავშირდებოდეს ბ. პიოტროვსკის მიერ კარმიბლურში აღმოჩენილ შედარებით დიდი ზომის (1,8მ.) წარგძელებულ მრავალგანყოფილებიან ბრტყელ თიხის სამსხვერპლოს. საყურადღებოა, რომ მასთან ახლოს ჩნდებოდა ნაცრისა და მსხვერპლად მიტანილი ცხოველის ძვლების გროვა (Пиотровский, 1952:21, სურ.7). კარმიბლურის სამსხვერპლო ძვ.წ. VIII დასასრულითა და VI-ის დამდეგით თარიღდება. ჩვენი მონაპოვარი გაცილებით ადრეულია. როგორც ჩანს, ჭოროხის აუზი და მიმდებარე ტერიტორიების კონტაქტები ანატოლიურ სამყაროსთან საკმაოდ ადრეული ეპოქებიდან დაწყებულია.

არის ადრეანტიკური ხანის სქელკედლიანი მოყავისფროდ გამომწვარი ქვევრის ნატეხები, რომელთა ზედაპირი შავი ფერისაა. იდეგ უფრო საყურადღებო ჩანს ოთხკუთხა მოყვანილობის ქვის შტამპი, რომლის ერთი ზედაპირი საკმაოდ მჭიდროდ განლაგებული ღარებითაა დაფარული. ეჭვს არ იწვევს, რომ ქვის შტამპით ხდებოდა კოლხური ქვევრებისათვის აგრერიგად დამახასიათებელი ჰორიზონტალური ღარების დეკორის დატანა. შტამპის სიგანე-8 სმ-ია სიმაღლე-3,5 სმ. შემორჩენილი სიგრძე-7 სმ. ეს მონაპოვარი ყურადღებას იმითაც იქცევს, რომ 2005 წელს სოფელ ჭარნალში წარმოებული გათხრებისას აღმოჩნდა თანადროული ქვის შტამპები. თვით მურმანეთში მოვიპოვეთ ფართო კანელურებით შემკული მონითალო-მოყავისფრო თი-

ხის ჭურჭლის ფრაგმენტი. მსგავსი კერამიკული ნაწარმი გავრცელებული ჩანს ძვ.წ. I ათასწლეულის დამდეგისათვის. არის წინაანტიკური ხანის ჭურჭლის მცირე ნატეხიც. გვაქვს დერგის სამკუთხაგანივკვეთიანი პირი, მუქი ყავისფერი, კეცი მინარევიანი.

ყურადღებას იქცევს ამავე ძეგლიდან მომდინარე გონიო-აფსაროსის მუზეუმში დაცული ნივთებიც. ამათ რიცხვს მიეკუთვნება სანაყ-სასრესი, მოზრდილი, მრგვალგანივკვეთიანი. ცალი გვერდი უხეშად მოსწორებული. თავი მომტვრეულია, ზედა ნახევარი ხელის კარგად მორგების მიზნით ოდნავ შევიწროებული აქვს. საკმაოდ მასიური.

ქვის გობი. საშუალო ზომის, სფერული ფორმის, საგულდაგულოდ დამუშავებული. ზედა ნახევარზე გაკეთებულია საკმაოდ ღრმა კონუსისებური ჩარღმავება. გობის დმ-40X35 სმ. პირის-16 სმ; სიღრმე-15 სმ; სიმაღლე-30 სმ. აღმოჩენილა ქვის დიდი ზომის ოთხკუთხა სანაყი, ბოლო მომრგვალებული, გვერდები ოთხკუთხა მოყვანილობის, ზედა ნაწილი საგრძნობლად შევიწროვებული. გაჩნდა ეჭვი, რომ შევიწროვებული ნაწილი მაგრდებოდა საგანგებოდ დამუშავებულ ხის ღეროზე, რომლის საშუალებითაც, როგორც ჩანს, ხდებოდა წყლის ენერგიის გამოყენებით სანაყის მოძრაობაში მოყვანა, მკვეთრი აწევა-დავარდნა. სანაყის სიმძიმე და ზომები იმის დადასტურებაა, რომ პროფესიონალ მელითონეებს შორის ნაყოფიერება ხელის სანაყებთან შედარებით გაცილებით მეტი იქნებოდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კახიძე ა., საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, თბ. 1971
2. კახიძე ა., ხახუტაიშვილი დ., მასალები ბათუმის ძველი ისტორიისათვის. - სტკ XVIII, ბათუმი 1989
3. კახიძე ა., მამულაძე შ., ჭოროხის აუზი კოლხური კულტურის უძველესი კერა, აჭარა 2000
4. კახიძე ა., ვიკერსი მ., კოლხები და ბერძნები აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში - ფიჭვნარი I, ბათუმი-ოქსფორდი 2004
5. კახიძე ა., ვაშაკიძე ნ., ელინიზმი და კოლხეთი - ფიჭვნარი III, ბათუმი-ოქსფორდი 2010

6. რამიშვილი ა., კოლხეთის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან, საბჭოთა აჭარა 1974
7. ქორიძე დ., კოლხური კულტურის ისტორიისათვის, თბ. 1965
8. Кахидзе А. Восточное Причерноморье В Античную эпоху, Батуми. 1981
9. Пиотровский Б.Б Кармир-Бнур, II. Ереван 1952

Amiran Kakhidze
Malkhaz Nagervadze

Ancient spots of Bronze metallurgy in Georgia
(Ajara-Charnali)
Summary

Chorokhi basin and its tributaries are rich in various mineral reserves, polymetal, especially copper deposits. Additionally, in downstream of Chorokhi are obtained treasures of Late Bronze - Early Iron Age. That's why we decided to carry out a reconnaissance works in downstream of Chorokhi basin, in order to study production facilities of Bronze Age. Based on rich archaeological achievements, the article discusses metallurgy remains of Bronze Age on Charnali example.

შოთა მამულაძე
ნარგიზ სურმანიძე

**2014 წელს გონიო-აფსაროსის ციხის სამხრეთი
კარიბჭისა და აბანოთუბნის მიმდებარე
ტერიტორიაზე ნაშთიშენი არქეოლოგიური
გათხრების ძირითადი შედეგები**

მიმდინარე წლის ივლის-აგვისტოში გონიო-აფსაროსის მუდმივმოქმედმა არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამხრეთ კარიბჭისა და აბანოთუბნის მიმდებარე ტერიტორიაზე, SW II სექტორის 48, 49, 50, 58, 59, 60, 68, 69, 70, 78, 79, 80 და SW III სექტორის 41, 42, 51, 52, 53, 61, 62, 63, 71, 72 კვადრატებში განაახლა სამუშაოები.

შესასწავლ ფართობზე, წინა წლებში ჩატარებული გათხრებისას SW II სექტორის 59, 60, 61, 69, 70 და SW II სექტორის 51, 52, 53, 61, 62 კვადრატებში სრულად მოიხსნა ჰუმუსი და 61, 70 კვ. დასავლეთ და 69-ე კვ-ის სამხრეთ-დასავლეთ მონაკვეთში გამოიკვეთა კარგად დაცული მოზრდილი ზედაპირდამუშავებული ქვებისაგან შედგენილი სავალი ბილიკი, რომელიც სამხრეთ კარიბჭიდან მიემართება ჩრდილოეთით (ტაბ. II, III. კახიძე, მამულაძე, 2004:46, ტაბ. XL).

ადრე წარმოებული არქეოლოგიური სამუშაოების შედეგად SW II სექტორის 78, 79, 80, SW III სექტორის 71 კვ-ის დასავლეთ და 90 კვ-ის აღმოსავლეთ მონაკვეთში, რომლებიც აბანოს აღმოსვლეთ კედლის ხაზს მიუყვება სამუშაოები კიდევ უფრო ღრმად იყო ჩატარებული. აქ კულტურული ფენები რომაული ხანის წყალგაყვანილობის სისტემამდეა დაყვანილი (ტაბ. IV/1), სადაც კარგად ჩანს ფართო, ცილინდრული ფორმის მილების სამი რიგი (მილების საშუალო ზომებია: სიგრძე 40-46 სმ., დმ. 18X22 სმ) და სამხრეთ კარიბჭიდან შემომავალი მილების გაგრძელება (კახიძე, მამულაძე 2004:6, 7, 20, ტაბ. XI, XXXV). მიწები კენჭებითა და ტალახით შედგენილ მკვრივ ფენაშია განლაგებული, და ზოგიერთ მონაკვეთში შეინიშნება, რომ გამყარების მიზნით ორივე მხრიდან, ოდნავ ქვემოთ შემოწყობილი აქვს პატარა ზომის ქვები (ტაბ. IV/2). აღნიშნულ წყალგაყვანი-

ლობის სისტემასთან შედარებით მაღლა (დაახ. 50სმ) გვიან შუა საუკუნეებში გამართული მილებია (მილების საშუალო ზომე-ბია: სიგრძე 37-42 სმ., დმ. 18X22 სმ) წარმოდგენილი (ტაბ. IV/1), ისინიც სამხრეთ კარიბჭიდან მოემართება, აბანოსთან უხვევს დასავლეთით, გაივლის SW III სექტორის 100, SW VI სექტორის 10, 20 კვადრატებს და გადადის 30 კვ-ში (კახიძე, მამულაძე 2004:10, სურ.7).

რომაული წყალგაყვანილობის სისტემის შესწავლის მიზნით, მილების აღმოსავლეთით, სამხრეთიდან ჩრდილოეთის ხაზზე წარმოქმნილ ქრილში, დასავლეთიდან აღმოსავლეთით მიმართული ოსმალური ხანის მილიც იყო დაცული. როგორც ადრე ჩატარებული გათხრების დროს შექმნილი ფოტო მასალიდან (კახიძე, მამულაძე 2004, ტაბ. XI, XXXV) ჩანს, ეს მილი იმ სისტემის ნაწილია, რომელიც აბანოს, კერძოდ, საქვების სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში კონტრფორსისებურ მინაშენამდე ვრცელდება. აღნიშნულ მინაშენში ვერტიკალურად ჩასმულია გვიანშუასაუკუნეების დროინდელი თიხის მილების ორი რიგი, რომელიც მინაშენის აღმოსავლეთ ნაწილში გარედან შედის. ოსმალური ხანის ქვაფენილსა და რომაული ხანის წყალგაყვანილობის სისტემებს შორის არსებულ მონაკვეთში ფილებით გამართული იყო თანამედროვე სავალი ბილიკი (ტაბ. II/1). წელს გავაგრძელეთ ამ მონაკვეთის შესწავლა. პირველ რიგში ავიღეთ ეს ფილები, რომელიც ნულოვანი წერტილიდან 10-14 სმ სიღრმეზე მდებარეობდა, მის ქვემოთ შეექმნათ 7-10 სმ. სიმძლავრის სილნარი ფენა ბილიკის გასამართავად, რომლის მოხსნის შემდეგ გაინმინდა ოსმალური ხანის კულტურული ფენის ზედაპირი, რომელიც 78, 79 კვ-სა და 80 კვ-ის ჩრდილოეთ მონაკვეთში საშუალო ზომის უსწორმასწორო ქვებით იყო მოწყობილი და სხვადასხვა პერიოდის კერამიკის ფრაგმენტებით გაჯერებული. დიდ ნაწილზე შემორჩენილი იყო კირხსნარის ნაშთები. შეინიშნება ქვიშის გამოყენების ფაქტიც. ქვების, კერამიკის, კენჭებითა და ტალახის ნაზავით მიიღებოდა საკმაოდ კარგად გამართული, სწორზედაპირიანი იატაკი. აღნიშნული ფენის სამხრეთ გაგრძელებაზე, 80 კვ-ის სამხრეთ-დასავლეთ და 71 კვ-ის ჩრდილოეთ მონაკვეთში გაინმინდა ზედაპირდამუშავებული ქვების წყობა (ფენილი), რომელიც ადრე აღმოჩენილი ქვაფენილის დასავლეთით მდებარეობს (ტაბ. III-1).

ამ მონაკვეთში არსებული კულტურული ფენების უკეთ წარმოდგენის მიზნით გადაწყდა ქვაფენილების დატოვება, ხოლო მათ გვერდით არსებული ქვაყრილიანი ოსმალური ფენა მთლიანად იქნა აღებული. ბილიკის ზედაპირიდან დაახლოებით 20-35 სმ. სიღრმეზე გამოჩნდა წყალგაყვანილობის მიღები, რომელიც მიემართება დასავლეთიდან აღმოსავლეთით, 70 და 80 კვ-ის მიჯნაზე რკალისებურად უხვევს და გრძელდება ჩრდილოეთით 69 და 68 კვ-ში. აქ 69 კვ-ის ჩრდილო-დასავლეთ და 68 კვ-ის სამხრეთ-დასავლეთ მონაკვეთში კულტურული ფენა ძლიერაა დარღვეული და შესაბამისად მიღები სრულიად განადგურებული. წყალგაყვანილობის სისტემა, დაზიანების თავიდან აცილების მიზნით, შემოსაზღვრული და გადახურულია კირხსნარის დუღაბით შეერთებული ქვებით, გადახურვაში გამოყენებულია კრამიტიც. მიღებს ზედა მხარეს აქვს ამონატეხები ჰაერის თვითგამოტუმბვის მიზნით (V/1). აღნიშნული წყალგაყვანილობის სისტემა გამართულია რომაული ხანის იატაკის ზედაპირზე და იმ მილის გაგრძელებაა, რომელიც ზემოთ აღნიშნულ ჭრილში იყო დაცული.

ოსმალური კულტურული ფენის ალების შემდეგ დავედით რომაული იატაკის დონეზე. აბანოსა და შესასწავლ მოედანს შორის, ადრე წარმოებული სამუშაოების შედეგად მიღებული ჭრილის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, აქ რაიმე შენობის კვალი არ შეინიშნება. რაც შეეხება რომაული ხანის კულტურულ ფენას, იგი ზღვის კენჭებითა და ტალახით შედგენილი მძლავრი შრიტაა წარმოდგენილი (ტაბ. V/2).

განსხვავებული სურათი გვაქვს ოსმალური ხანის ქვაფენილის აღმოსავლეთით SW II სექტორის 48, 49, 50, 58, 59, 60 (სრულ), 68, 69 (დასავლეთ მონაკვეთში), და SW III სექტორის 41, 42, 51, 52, 53 (სრულ), 61, 62, 63 (დასავლეთ მონაკვეთში) კვადრატებში.

ყურადღებას იქცევს SW III სექტორის 63 და 52 კვ-ში ქვებით ამოყვანილი არხი (ნულოვანი წერტილიდან 1,05 მ. სიღრმეზე მდებარეობს, ტაბ. VIII/1). ქვების გადაბმის მიზნით ზოგან გამოყენებულია კირხსნარიც. არხი გადახურულია მოზრდილი ქვებით. ამჯერად გაიწმინდა არხის 4 მ სიგრძის მონაკვეთი. დანარჩენი ნაწილი აღმოსავლეთით და დასავლეთით გაუთხრელ ფართობში შედის. არხის ჩრდილოეთით, 25 სმ-ზე მაღლა დაცულია 1 მ. სიფართის ოსმალური ხანის იატაკი (ნ.წ. 0, 80 მ. სიღრმეზე).

69, 70, 61, 62 კვ-ის აღმოსავლეთი მონაკვეთსა და 59, 60, 51, 52, 53 კვადრატებში, წინა წლების გათხრების შედეგად ჰუმუსი და ოსმალური ხანის კულტურული ფენა აღებული იყო; სამუშაოები დაყვანილი იყო რომაული ხანის იატაკისა და შენობის საძირკვლის დონემდე. საანგარიშო წელს გავაგრძელეთ ამ მონაკვეთში არქეოლოგიური სამუშაოები, თხრილი გავაფართოვეთ აღმოსავლეთითა და დასავლეთით 58, 48, 49, 50, 41, 42 კვადრატებში, სადაც, 20-25 სმ. სიმაღლის ჰუმუსის ალების შემდეგ დავედით ოსმალური ხანის კულტურულ ფენამდე, რომლის სიმძლავრე სხვადასხვა მონაკვეთში სხვადასხვაა (40-60 სმ). ამ ეპოქის ნაგებობის ნაშთები არ გვაქვს.

ჰუმუსიდან და ოსმალური ხანის კულტურული ფენიდან წარმოდგენილი იყო როგორც რომაული ხანის, ადრე, განვითარებული და გვიანი შუასაუკუნეების სამშენებლო და საყოფაცხოვრებო კერამიკა (კრამიტები, აგურები, ამფორების, ქოთნების, მინის სასმისების, ფაიანსის, მოჭიქული კერამიკის, სასანთლეების და სხვა ფრაგმენტები). 49 კვ-ის ცენტრალურ ნაწილში, ჰუმუსში აღმოჩნდა ორგანოფილებიანი ქვის სანაყი. ოსმალური ხანის კულტურული ფენის მოშლის შემდეგ 41 და 42 კვადრატებში გამოიკვეთა წვრილი კენჭებითა და ტალახით მოტკეპნილი საკმაოდ მძლავრი რომაული პერიოდის იატაკი, რომელიც ადრე შესწავლილი (51, 52 კვ.) კულტურული ფენის გაგრძელებაა. 49 და 50-ე კვადრატებში რომაული იატაკი ძირითადად ტალახის ტკეპნილითაა გამართული და წინა წლებში 60 და 59-ე კვადრატებში დაფიქსირებული იატაკის აღმოსავლეთ ნაწილს წარმოადგენს, სადაც კენჭების მასიურად გამოყენების კვალი არ შეინიშნება.

იატაკში, სხვადასხვა სიღრმეზე ალაგ-ალაგ, მცირე რაოდენობით შერეული იყო თანადროული ეპოქის მასალა (ყელნიბოიანი ამფორის, ხუფის, მინის ჭურჭლის ნატეხები, წისქვილის ქვა).

42, 52 კვ-ისა და 50, 41, 60, 51-ე კვ-ის მიჯნაზე დაფიქსირდა ოსმალურ ხანაში რომაული იატაკის ზედა დონის დარღვევის შედეგად წარმოქმნილი ორმო, რომელშიც გვიან შუასაუკუნეების კერამიკასთან ერთად აღმოჩნდა რომაული და ბიზანტიური ნივთები. მსგავსი ორმო გვხვდება 42-ე კვადრატის დასავლეთ მონაკვეთშიც, თუმცა აქ კერამიკა ნაკლებადაა (აღმოჩნდა ყელ-

ნიბოიანი ამფორის ნატეხები). ყველაზე ღრმა ორმო წარმოდგენილია 49-ე კვ-ის ცენტრალურ მონაკვეთში. სხვადასხვა სახისა და ეპოქის მასალაც ყველაზე მეტად აქ იყრიდა თავს. უნდა აღინიშნოს, რომ რომაული იატაკის ზედაპირის დარღვევას ადგილი მხოლოდ გვიან შუასაუკუნეებში არ ჰქონია, 50-ე კვ-ის დასავლეთ მონაკვეთში, დასავლეთიდან აღმოსავლეთით მიმართული საძირკვლის კედლის ჩრდილოეთით გამოიკვეთა ორმო, რომელიც თავისი შეფერილობით განსხვავდებოდა ოსმალური ხანის (შავი ფერის) ორმოსაგან და მასში კონცენტრირებული იყო მხოლოდ ბიზანტიური და რომაული კერამიკა (ამფორის, ლუთერიის). ადრეშუასაუკუნეების (ბიზანტიური ხანის) კულტურული ფენა (იატაკის ან შენობის ნაშთები) არ გვაქვს.

გათხრების დროს დაფიქსირებული რომაული ხანის შენობის საძირკველი, რომლის წყობაში გამოყენებულია დაუმუშავებელი ქვები, გადაება წინა წლებში აღმოჩენილ საძირკველს. მივიღეთ შემდეგი სურათი:

41, 42 კვ-ის დასავლეთ ნაწილში კედელი სამხრეთიდან ჩრდილოეთითაა მიმართული და გრძელდება 49, 48 კვ-შიც. ზოგიერთ მონაკვეთში იგი მორღვეულია. სამხრეთიდან ჩრდილოეთით მიემართება 52, 51 კვ-ის დასავლეთ მონაკვეთში და 60-70, 69-59 კვ-ის მიჯნაზე გამოკვეთილი, ოდნავ დასავლეთით გადახრილი საძირკვლის წყობა, რომელსაც 70, 60 კვ-ში კვეთს დასავლეთიდან აღმოსავლეთით დამხრობილი კედელი (ტაბ. I). საძირკვლებს შორის არსებულ სივრცეს წარმოადგენს ზემოთ აღნიშნული იატაკები. კედლებს შორის დაცილებაა WO ხაზზე (SW III სექტორში) – 5,9X5,9X6,10 მ. WO ხაზზე (SW II სექტორში) – 5,68X5,70X5,9 მ. SN ხაზზე (SW II სექტორში) – 6,6X6,85X7,05 მ. კედლის საშუალო სისქე 70-85 სმ-ია.

სამშენებლო დონეების დაზუსტების მიზნით სამხრეთიდან ჩრდილოეთის მიმართულებით 52, 51, 59, 60 კვ-ში ჩავჭერით იატაკი. მისი სისქე მერყეობს 50-60 სმ-დე და იმდენად მკვრივია და ძნელად მოსაშლელი, რომ სავარაუდოდ მისი გამოყენება შესაძლებელი იქნებოდა მომდევნო ეპოქებშიც.

აღნიშნული იატაკი და კედლები მივიჩნიეთ რომაული ხანის ზედა სამშენებლო დონედ, რადგან ჭრილში (51 კვ-ის ჩრდილოეთ მონაკვეთში) გამოჩნდა ჰიდრავლიკურხსნარიანი იატაკის მცირე

ნაშთები. როგორც ჩანს, ქვედა სამშენებლო დონე მთლიანადაა ნიველირებული. ორივე ფაქტიურად გამართულია დიუნურ ნა-
მოსახლარზე. ჭრილში რომაული ხანის კერამიკასა და მონეტებ-
თან ერთად აღმოჩნდა ქვიშაზვინულებისათვის დამახასიათებ-
ელი უხეში კერამიკის, კერძოდ, სადგრის ფრაგმენტებიც.

ჰუმუსში, ოსმალური პერიოდის ფენასა და ამავე პერიოდში
რომაულ იატაკში ჩაჭრილ ორმოებში მოპოვებული სხვადასხვა
სახის (თიხის, მინის, ბრინჯაოს, რკინის, ქვის) ნაწარმი განე-
კუთვნება გვიანანტიკურ, ადრე, განვითარებულ და გვიანშუა-
საუკუნეებს. ადრეშუასაუკუნეებში რომაული იატაკის ზედაპი-
რის დარღვევის შედეგად წარმოქმნილ ორმოებში კი, ბიზანტი-
ური და რომაული კერამიკა ერთმანეთშია არეული. რაც შეეხე-
ბა რომაული ხანის იატაკის დაუზიანებელ ფენაში მცირე რაო-
დენობით გვხვდება I-III სს-ით დათარიღებული მასალა.

გათხრების შედეგად აღმოჩენილი გვიანანტიკური და ად-
რეშუასაუკუნეების ნივთიერი მასალის ყველაზე მრავალრიც-
ხოვან ჯგუფს ქმნის ამფორები. ისინი ძირითადად ყელის, ყუ-
რის, ტანისა და ძირის ფრაგმენტების სახითაა წარმოდგენილი
და მსგავსია სხვადასხვა დროს გონიო-აფსაროსის ტერიტორია-
ზე მოპოვებული ნიმუშებისა, რომელთა კლასიფიკაციის შესა-
ხებ არსებობს სპეციალური მონოგრაფია (ხალვაში, 2002), რაც
საშუალებას გვაძლევს საანგარიშო წელს მოპოვებულ ამფო-
რებში გამოვყოთ ახ.წ. I-III სს-ის ყავიფერკეციანი, ყელწიბოიანი
(ტიპი I. № გ.ა. 2014/248, 270, 271, 289, 305), ქიმისებურშვერილი-
ანი ყურის მქონე (ტიპი III. № გ.ა. 2014/132, 205), ძაბრისებურპი-
რიანი (IV ტიპი. № გ.ა. 2014/346), სინოპური (№ გ.ა. 2014/5, 95,
325, 249, 185) და ადრეშუასაუკუნეების I-IV ტიპის ამფორები (№
გ.ა. 2014/107, 117, 148, 190, 309, 348, 358, 363, 364).

ფრაგმენტების სახითაა წარმოდგენილი ამავე პერიოდი-
სათვის დამახასიათებელი სამზარეულო და სუფრის ჭურჭელი
ე.წ. ქვებ-ქოთნები (№ გ.ა. 2014/4, 92, 141, 332), ლუთერიები (№
გ.ა. 2014/231, 252, 311), ნითელლაკიანი ჭურჭელი (№ გ.ა. 2014/6,
269).

სრულადაა დაცული ჭრაქი (№ გ.ა. 2014/152), რომლისთვი-
საც დამახასიათებელია ჩაზნექილი ფარაკი, ფარაკს ერთ კუთ-
ხეში დატანილი აქვს წრიული საზეთე ნახვრეტი და კორპუსისა-

გან მკვეთრად გამოკვეთილი საპატრუქე. ფარაკზე წარმოდგენილია გამოსახულება, რომლის გარჩევა ჭირს. ამ ტიპის ჭრაქები გავრცელებულია I-II სს-ში (ებრაღიძე, 2005:56-59)

მინის ნაწარმიდან გამოიყოფა სასმისის ძირები. გვხვდება, როგორც ბრტყელი (№ გ.ა.2014/154, 204), ასევე კონუსურ-შელრმავეებიანი ნიმუშები (№ გ.ა.2014/42, 103, 104, 151, 203, 345), ანალოგიურია გონიო-აფსარორის ტერიტორიაზე სხვადასხვა დროს აღმოჩენილი ნიმუშებისა (შალიკაძე, 2004:42-46)

სხვა სახის მასალებიდან წარმოდგენილია ბრინჯაოს მონეტები, რომლის შესახებ განმენდამდე ვერაფერს ვიტყვი (№ გ.ა.2014/, 100) და ნისქილის ქვა.

ყურადღებას იქცევს განვითარებული შუა საუკუნეების კერამიკული ნაწარმი, სადაც გამოიყოფა **ლანგრისებური ჭურჭლის** ძირისა და პირის ფრაგმენტები. მათი კეცი მოყვითალო, ღია ყავისფერი ან კიდეც მოვარდისფროა. აქვთ ფართო, გარეთკენ გადაშლილი პირი, რომლის ზედა კალთა შემკულია შტამპით დატანილი, დაბალ რელიეფში შესრულებული ორმაგი რომბების ერთი ჰორიზონტალური სარტყელით, რომლის კიდეები შემოფარგლულია კონცენტრირებული ზოლებით (№№გ.ა.2014/1, 236). მსგავსი ორნამენტის დაშტამპვა ხდებოდა არა მარტო ჭურჭლის პირზე, არამედ მის ფსკერზეც; ჭურჭლისთვის დამახასიათებელია ბრტყელი ძირი (№ გ.ა. 2014/237). გვხვდება განსხვავებული ორნამენტის მქონე ცალებიც. კერძოდ, ამავე ტიპის ჭურჭელს უნდა ეკუთვნოდეს პირის ის ფრაგმენტები, რომლებიც ფორმით სრულიად მსგავსია ზემოთ აღწერილი ნიმუშისა, ხოლო პირის ზედა კალთა შემკულია მჭიდროდ განლაგებული ვერტიკალური ხაზების ერთი ჰორიზონტალური რიგით, რომლის კიდეები კონცენტრირებული ზოლებითაა შემოსაზღვრული. პირი ტანის დასაწყისთან მკვეთრი ნიბოთია გამოყოფილი (№ გ.ა. 2014/2,13).

მიიჩნევენ, რომ ამ ტიპის კერამიკა გავრცელებულია IX-XIV სს-ში და სათავეს იღებს შუა აზიასა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში (კახიძე, მამულაძე, 2004:62, სურ. 44, 45. იქვე ლიტ.).

შუასაუკუნეების არქეოლოგიურ მასალაში გვხვდება **მოჭიქული კერამიკა**. მათი უმრავლესობა ჯამებია. ისინი გამომწვანია ღია მოყავისფროდ, წვრილმარცვლოვანი თიხისაგან. აქვთ

ფართოდ გაშლილი ტანი, მკვეთრად გადაკეცილი პირი, რგოლისებური ქუსლი. გვხვდება, როგორც ერთფრად მოჭიქული (ძირითადად მწვანედ), ასევე მრავალფრად (მწვანე, ყვითელი, ყავისფერი) მოჭიქული ჯამებიც. ჭიქური ძირითადად გადავლებული აქვს თეთრ ანგობაზე. გეომეტრიული ორნამენტი (ხაზები, სპირალისებური ხვები, რგოლები), რომლითაც შემკულია პირისა და ტანის შიგა ზედაპირი, ამოკანვრის მეთოდითაა გამოყვანილი. ხშირად გვხვდება ფუნჯით მოხატული ტალღისებური ფიგურებიც (№ გ.ა. 2014:/41, 80. 81. 234). ამ ჯამებს ანალოგები ეძებნება XII-XIII სს-ით დათარიღებულ ძეგლებზე აღმოჩენილ მასალებთან (მინიშვილი, 1976:10,14; მამულაძე, 1993:60; ებრაღიძე, მამულაძე, ასლანიშვილი, 2013:282, 295).

მოჭიქულ კერამიკაში გამოიყოფა გვიანშუასაუკუნეების ჭურჭელიც. ისინი წარმოდგენილია, ჯამების, ლანგრებისა და ხელადების ფრაგმენტების სახით (№ გ.ა. 2014/79, 219-225). გვხვდება შანდლის ძირიც (№ გ.ა. 2014/17).

გვიანშუასაუკუნეების ფენაში მრავლადაა მოუჭიქავი კერამიკაც. ყველაზე მეტად წარმოდგენილია ხელადები, მათი ერთი ნაწილი მილიანია (№ გ.ა. 2014/59, 180, 181). ანალოგები ეძებნება, როგორც ქვეყნის შიგნით ასევე მის ფარგლებს გარეთაც და თარიღდება XIV-XVI სს (კახიძე, მამულაძე, 2004:63)

საყურადღებო ჯგუფს ქმნის ფაიანსის ჭურჭლის ფრაგმენტებიც. გამოირჩევა ჯამის ფინჯნისებური ჭურჭლის პირის, ძირისა თუ ტანის ნატეხები, თითქმის ყველა თეთრი ფერისაა და ლურჯი საღებავით მოხატულია ყვავილები (№ გ.ა. 2014/50, 60, 70, 85, 166, 231, 232, 233).

გვიანფეოდალური ხანის კერამიკული ნაწარმის საყურადღებო ჯგუფს ქმნის ჩიბუხები (№ გ.ა. 2014/8, 18, 19, 72, 74, 167, 207, 210, 212, 213, 215, 216), მათში შეინიშნება განსხვავება კეცის, ფორმის და მორთულების მიხედვით; ზოგიერთ ნიმუშს აჩნია წერნაქის კვალიც.

გამოიყოფა თეთრი, ნაცრისფერი, ყავისფერი და წითელ-კეციანები. ფორმით ისინი სხვადასხვა ვარიანტებს ქმნიან. გვხვდება გამოზერილმუცლიანი, მრგვალტანიანი, ოდნავ დაბრტყელებულტანიანი და ბრტყელძირა ჩიბუხები, პირის მოყვანილობის მიხედვით ზოგიერთ მათგანს დაბალი ყელი, ოდნავ

გარეთკენ გადაშლილი პირი აქვს, უმეტესობას მაღალი, სწორი ან შეზნექილპროფილიანი. გვაქვს დანახნაგებული პირის ნიმუშებიც. ყველა ჩიბუხისათვის დამახასიათებელია ლილვაკისებურდაბოლოებულიანი ტარი, ხშირად ლილვაკიცა და ტარიც შემკულია ჭდეური და ტალღოვანი ორნამენტით, ტარისა და ტანის შეერთების ადგილები გამოყოფილია და შემოსაზღვრულია ნერტილოვანი ხაზებით. ჩიბუხების დიდი ნაწილი შემკულია: კანელურებით, ჭდეებით, პალმეტებით, წინვისებური, ყვავილოვანი და გეომეტრიული ორნამენტით.

მკვლევართა უმეტესობა მიიჩნევს, რომ საქართველოში ჩიბუხების შემოტანა XVI ს-ში უნდა დაწყებულიყო. არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც, რომლის მიხედვით აღნიშნული ნაკეთობანი XVII ს-ის პირველი ნახევრის ბოლო ათწლეულიდან ვრცელდება. ჩიბუხები გვხვდება როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ და სამხრეთ რეგიონებში (არჩვაძე, 1978:119-129, ჯანდიერი, 1974:60-62, ჩხეიძე, 1982:114-128, კახიძე, ხახუტაიშვილი, 1989, თავამაიშვილი, 2009:166-170, მამულაძე, ქამადაძე, 2013:266).

გვიანფეოდალური ხანის საყოფაცხოვრებო მოხმარების თიხის ნაწარმს შორის გვხვდება სასანთლები. აღმოჩენილი ნიმუშების მიხედვით ჩანს, რომ ისინი ამოყვანილია ჩარხზე, ახასიათებთ მოყავისფროდ გამოწვა, აქვთ მაღალი შეზნექილპროფილიანი სასანთლე (პირის დმ. 3,5 სმ, სიმაღლე 3,3 სმ), მისგან 4 სმ-ის მოშორებით, ფეხზე ნაპირებაზიდული ჯამია (9 სმ.) მიძერწილი სანთლის ჩამონალვენთებისათვის. ჯერჯერობით არაა აღმოჩენილი მთლიანად დაცული ნიმუში, რის გამოც ჭირს საუბარი თუ რა სიმაღლის უნდა ყოფილიყო სასანთლის ფეხი და როგორი დაბოლოება ჰქონდა მას, აღმოჩენილი ფრაგმენტების მიხედვით ფეხს სასანთლე განყოფილებამდე მთელ სიმაღლეზე აქვს ღრუ (№182, 171, 173, 172).

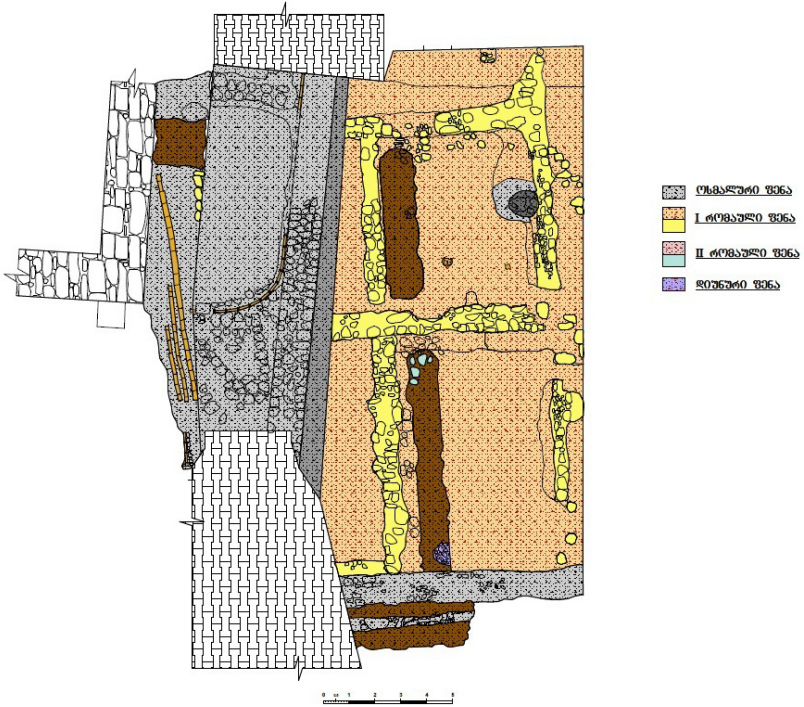
სხვა სახის ნაკეთობათაგან წარმოდგენილია რკინის ლურსმნები (№ გ.ა.2014/12, 35, 178) და სხვადასხვა ზომის ნალები (№გ.ა.2014/179, 244, 245).

ამ უბანზე არქეოლოგიური გათხრები მომავალშიც გაგრძელდება. დასრულდება რომაული ეპოქის ორივე საამშენებლო დონისა და აქ აღმოჩენილი ამავე პერიოდის ნაგებობათა ნაშთების სრულყოფილი შესწავლა.

ტაბულები:

ტაბ. I

II უბანი

1

2

1

2

1

2

1

2

1

2

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არჩვაძე თ., აღმოსავლეთ საქართველოს გვიანფეოდალური ხანის მოუჭიქავი თიხის ნაწარმი. – ფსად, III, თბ., 1978
2. ებრალიძე ტ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთი გვიანელინისტურსა და რომაულ ხანაში (სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობანი იმპორტული კერამიკის მიხედვით). – გონიო-აფსაროსი VI. ბათუმი, 2005.
3. თავამაიშვილი გ., გვიანი შუასაუკუნეების არქეოლოგიური მასალაბათუმის ციხიდან. – ბათუმი: წარსული და თანამედროვეობა, ბათუმი, I, 2009
4. კახიძე ა., მამულაძე შ., სამხრეთ კარიბჭისა და აბანოთუბნის ტერიტორიაზე 1995-1999 წლებში წარმოებული კვლევადიების უმთავრესი შედეგები. – გონიო-აფსაროსი IV. ბათუმი, 2004
5. კახიძე ა., ხახუტაიშვილი დ., მასალები ბათუმის ძველი ისტორიისათვის. – სდსძ, XVIII, თბ., 1989.
6. მამულაძე შ., აჭარისწყლის ხეობის შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლები, ბათუმი, 1993.
7. მამულაძე შ., ქამადაძე კ., ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფ.ერგეში 2012 წ წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების ანგარიში. – აჭარა, წარსული და თანამედროვეობა (2012 წლის არქეოლოგიური გათხრების შედეგები), I, ბათუმი, 2013
8. მინიშვილი მ., მოჭიქული ჭურჭელი ძველ საქართველოში (XI-XIII სს), თბ., 1969.
9. მინიშვილი მ., ქართული მოჭიქული ჭურჭლის წარმოების ისტორიიდან, თბ., 1976.
10. შალიკაძე თ., გვიანანტიკური და ადრეშუასაუკუნეების მინის ნაწარმი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შავიზღვისპირეთიდან. – გონიო-აფსაროსი V. ბათუმი, 2004.
11. ჩხაიძე ლ., გვიანფეოდალური ხანის კერამიკული ნაწარმის ერთი სახეობა გონიოდან. – სდსძ, XI. თბ., 1982
12. ჯანდიერი ე., ჯავახეთის ახალქალაქი გვიანფეოდალურ ხანაში. – ფსად, II, თბ., 1974